

TISZA KÁLMÁN ÉS TISZAKÁLMÁNFALVA

TISZA KÁLMÁN RÓL TISZAKÁLMÁNFALVA ÜRÜGYÉN

Tisza Kálmán magyar történelembeli helyét egyik életrajzírójától, Gratz Gusztávtól átvett, eredetileg Shakespeare-től származó gondolat fejezi ki a legjobban, amely szerint „érdemeit vízbe írták, hibáit kőbe vésték”. A 19. század második felének legkiemelkedőbb magyar politikusai és államférfiai közé tartozik, talán csak Kossuth Lajost, Széchenyi Istvánt és Deák Ferencet lehetne elébe helyezni. A magyar történelemben leghosszabb ideig, 15 évig volt miniszterelnök 1875 és 1890 között. Ideje alatt Magyarországot a lendületes gazdasági fejlődés és a nagy építkezések jellemezték minden téren. Hívei és ellenfelei egyaránt ezt a másfél évtizedet Tisza-korszaknak nevezik – annak sikereivel és hibáival együtt.

Tisza Kálmán 1830-ban született Geszten a család negyedik fiaként. Gazdag nemesi családból származott. Édesapja Tisza Lajos főispán, édesanyja Teleki Julianna grófnő.

A Tisza család tagjai mindig részt vettek a magyar közéletben. Azt vallották, hogy a nagy vagyon több kötelezettséggel jár. A nemzet, a közösség iránti kötelezettséggel. Az 1848-as forradalom idején belépett a nemzetőrségbe, majd a Batthyány-kormány tisztviseelője lett. A szabadságharc leverése után külföldre távozott. A berlini egyetemre járt, majd hazatért. Miután 1861-ben Debrecenben képviselővé választották, mind jobban emelkedett a politikai ranglétrán. Pártja, a Határozati Párt 1875. március 3-án egyesült a Deák-párttal, és az újonnan alakult Egyesült Szabadelvű Párt kormányában belügyminiszter lett, majd 1875. október 2-án Ferenc József király miniszterelnökké nevezte ki.

Bírálói szemére vetik, hogy feladta a 48-as eszméket, amelyekhez előzőleg annyira ragaszkodott. Felismerte, hogy csak Deák Ferencsel és a pártjával való együttműködés biztosíthat erős és stabil kormányt Magyarországnak. Tisza gyakorlatias ember volt, látta, hogy az országnak nem új forradalmi időkre, hanem békés építőmunkára van szüksége, amikor „homokszemre homokszemet, téglára téglát hordva lehet és kell az állam épületét felépíteni”. Ellenzéki programjának egy részét feladta ugyan, de haláláig mélyen ragaszkodott a 48-as törvényekhez, és erélyesen követelte a Pragmatica Sanctio¹⁰⁸ által biztosított magyar alkotmányt.

¹⁰⁸ A Habsburg-ház öröklési rendjét rögzítő törvények a 18. századból, amelyek elismerik Magyarországi rendi különválását és alkotmányát, valamint a nemesi kiváltságok fenntartását.

„Bátornak, de nem vakmerőnek, óvatosnak, de nem gyávának kell lenni politikaánkknak” – emelte ki Tisza. Elismeréssel adózott Deák Ferencnek, és a közöttük fennálló szemléletbeli különbség ellenére melegen üdvözölte a haza vezéregyéniségének alapvető álláspontját, miszerint „kockára kell tenni mindent a hazáért, de a hazát nem szabad kockáztatni soha”.

A Ferenc József általi miniszterelnöki kinevezéssel Magyarországon megkezdődött a Tisza Kálmán-korszak.

Politikájának és cselekedeteinek megítélése életében, halála után és ma is a történészek részéről ellentmondásos. Egyesek hatalomra vágyó, rideg embernek tartották. Mások szerint minden erejét az országépítésnek szentelte, ami miatt 28 000 holdas birtokát is elhanyagolta. Kormányzása alatt Magyarország nagyot fejlődött és gyarapodott.

Érdemei közé lehet sorolni a következőket: a földbirtokosok mellett kialakult a tőkések, a gyáriparosok, a vállalkozók rétege, az ipari és a gyári munkások száma megtöbbszöröződött. A mezőgazdaság és ezzel a falusi ember jobb helyzetbe került, a jobb táplálkozás és a személyi higiénia eredményeként a lakosság száma gyorsan növekedett. Megindultak a külföldi beruházások, bányák nyíltak, gyárak épültek és körülbelül 6000 km hosszú vasútvonal. A gyerekek mind nagyobb számban jártak elemi és középiskolába. Budapest európai nagyváros lett, lakosainak száma megduplázódott, megépült a Nagykörút, a Margit híd, 1887-ben megindult a villamosközlekedés, kiépült a dunai rakpart, bevezették a gázvilágítást, 1881-ben Puskás Tivadar találmánya életre kelt, és Pesten megépült a telefonközpont. Ybl Miklós tervei alapján felépült az Operaház, a korabeli Európa egyik legszebb ilyen intézménye. 1884-ben pedig Steindl Imre tervei alapján építeni kezdik az elbűvölően szép Országházat. Mindez persze nem csak Tisza Kálmán érdeme, de kormánya teremtette meg a feltételeket, a gazdasági alapot, hogy nagy dolgok jöhettek létre.

A Tisza-kormány idején Szegedet 1879 márciusában előntötte a Tisza folyó, amely a várost nagyrészt romba döntötte. Ferenc József támogatása, a bel- és külföldi segítség (innen a Bécsi, Londoni, Párizsi körút elnevezés) mellett a döntő szerep a magyar kormánynak és Tisza Kálmánnak jutott. Szeged újjáépítésének vezetésére külön kilenctagú kormánybizottság alakult, a miniszterelnök testvérével, Tisza Lajossal mint királyi biztossal az élen, aki a kormány állandó odafigyelése és felügyelete alatt rendkívül sikeresen irányította Szeged újjászületését, amely hivatalosan 1883. október 14-én fejeződött be. Tisza Lajosnak – érdemei elismeréseként – Szeged városa szobrot emelt, körutat és utcát nevezett el róla. Megérdemelten. Mivel a kormány felügyelete alatt folyt a munka, meg voltam győződve, hogy Szeged városa bár egy utcát Tisza Kálmánról is elnevezett, de nem, ilyen utcanév nincsen a városban.

Melyek Tisza Kálmán legnagyobb vétkei? Ausztriával, ígérete ellenére, 1878-ban az addiginál hátrányosabb gazdasági kiegyezésre kényszerült. 1878-ban hozzájárult Bosznia-Hercegovina megszállásához a parlament jóváhagyása nélkül, letartóztatta és bezáratta Svetozar Miletić szerb vezető politikust felségsértés és izgató kijelentések miatt, parlamenti képviselői mentelmi jogát pedig csak utólag függesztették fel. Az 1879. évi népiskolai törvény kiélezte a nemzetiségi kérdést,

csak a polgárok 7-8 százalékanak volt szavazati joga, a többségében kisebbségek lakta területeken a választási körzeteket úgy szabták meg, hogy kevés kisebbségi jusson be a parlamentbe (ez viszont, mintha ismert gyakorlat lenne manapság is).

Bíráói Tisza Kálmán munkatársait, minisztereit mamelukoknak, afféle talpnyalóknak nevezték, akiket úgy válogatott össze, hogy közöttük ő legyen a legokosabb, a legtehetségesebb. Ilyen alapon feltehető a kérdés: ugyan melyik miniszterelnököt, elnököt vagy pártelnököt nem rajonganak körül „mamelukjai”, ma talán kevesebben vannak mint régen? Vajon a Tisza-kormány olyan tagjait, mint gróf Szapáry Gyulát, Szilágyi Dezsőt, Baross Gábort, Wekerle Sándort, gróf Csáky Albint, Wenckheim Bélát, Széll Kálmánt, Podmaniczky Frigyeszt, vagy híveit: Jókai Mórt vagy Mikszáth Kálmánt „mamelukoknak” lehet nevezni? Ha szükségét érezték, szembeszegültek vele, Jókai és Mikszáth pedig jó néhányszor nagyon is bíráló hangnemben írt Tisza egyes politikai húzásairól.

Tisza kormánya 1889-ben politikailag kényes helyzetbe került. Az új véderőtörvény tervezetének rendelkezései, hogy az újonclétszám megállapítási jogát jórészt kivonják a magyar törvényhozás hatásköréből, a tartalékos tiszteknek pedig kötelező a német nyelv ismerete, nagy vihart kavart a parlamentben, de utcai tüntetésekre is sor került. Tiszának csak részleges módosításokat sikerült elérnie a közös hadügyminiszternél és Ferenc Józsefnél a törvénytervezetben, amelyet a közvélemény és a sajtó tiltakozása ellenére elfogadtatott a parlamenttel. Két tűz közé került mind Bécsben, mind az országban, és csorba esett tekintélyén. A nagy taktikus Tisza Kálmán, belefáradva az állandó csatározásokba, főleg Ausztriával, a közös ügyek kapcsán érezte, hogy távoznia kell a miniszterelnöki tisztségről.

A legjobb alkalmat Kossuth Lajos állampolgárságának ügyében találta meg. Kossuth 1849 után külföldön élt, Turinban, Olaszországban. Az 1879-es törvény szerint minden külföldön élő magyar elveszíti állampolgárságát, ha tíz éven belül nem kéri megújítását valamelyik osztrák–magyar konzulátuson. Kossuth nem volt hajlandó megalázkodni az ősellenség Ferenc József előtt. Tisza Kálmán ezért a törvény olyan módosítását ajánlotta, amely Kossuthot megtartotta volna a magyar állampolgárok sorában. A király elutasította a törvénymódosítás aláírását, Tisza Kálmán pedig 1890. március 9-én beadta lemondását. A történelem fintora, hogy Ferenc József és Bécs legfőbb támasza a legnagyobb ellenfelének, Kossuth Lajos védelmezőjének szerepében bukott meg. Jól megválasztotta távozásának okát és idejét, fehér lovon hagyta el a miniszterelnöki bársonyszéket. Lemondása után pártjának vezére maradt, de lassan visszavonult a politikai életből mintegy átadva helyét fiának, Tisza Istvánnak.

A nagy politikus 1902. március 23-án Budapesten hunyt el. Temetésén megjelent Ferenc József is. Halálának híre gyorsan bejárta az országot. Szülőfalujában, Geszten temették el.

Életrajzírói – mint dr. Vécsey Tamás, dr. Gratz Gusztáv és Hegedűs Lóránt – különféle képpen írtak róla. Abban általában egyetértenek, hogy Tisza Kálmán példás apa és férj volt, asztalához a geszti tanító és a pap is odaülhetett, szót értett az egyszerű emberekkel, a pihenés óráiban a geszti zenészekkel önfeledten húzatta kedvenc nótáját, a *Vékony deszka kerítés...*-t.

Sok igazság van abban, hogy az emberek érdemeit elfelejtik, hibáit emlékezetben tartják. Tisza Kálmán szobrai nem díszítik Magyarország tereit, sem Budapestét, a magyar főváros egyetlen utcája sem viseli nevét, szülőfaluja Geszt sem emelt neki köztéri szobrot. A Nemzeti Múzeumban a Tisza Kálmánról készült olajfestmény a nemzet nagyjai között foglal helyet.

Vajon ilyen bánásmódot érdemel, vagy sem, azt nem az amatőr történész feladata eldönteni. Amikor a politikusnak megszűnik a hatalma és a befolyása, eltűnnek mellőle a hízelgő munkatársak is, de hát ez a politikusok sorsa – akkoriban és mostanság is. Így volt ez Tisza Kálmánnal is.

TISZAKÁLMÁNFALVA VISZONYULÁSA TISZA KÁLMÁNHOZ

Arról már volt szó, hogy Tisza Kálmán miniszterelnök és Szapáry Gyula pénzügyminiszter 1885. október 7-én fogadta Tiszakálmánfalva küldöttségét, és ennek alapján 1888. január 6-án létrejött az új örökös adásvételi pótszerződés, amellyel biztosítva lett a település fennmaradása és fejlődése.

A küldöttség hazatérése után, 1885. október 20-án volt Tisza Kálmán miniszterelnökösködésének tizedik évfordulója. A telepések, az országos méltatások keretében, szintén megemlékeztek róla. A falu, amellet hogy Tisza Kálmán nevét viselte, értesült az új adásvételi feltételekről, ami külön örömhírt jelentett számukra. Tisza Kálmán miniszteriumai – különösen a földművelésügyi és az oktatási – különféle módon segítettek a falu középületeinek felépítését.

Amikor Tiszakálmánfalva 1894. július 7-én önálló nagyközséggé lett nyilvánítva, a község vezetősége Tisza Kálmánt a település díszpolgárává választotta. Mivel ezt a döntést Trianon után nem érvénytelenítette egy faluvezetés sem (mert nem volt róla tudomásuk), így a mai tiszakálmánfalvi/budiszavai magyaroknak illik tudni, hogy a 19. század második felének egyik legkiemelkedőbb magyar államférfia továbbra is falujuk díszpolgára. Amikor Tisza Kálmán elhunyt, a faluban őszinte sajnálattal vették tudomásul halálhírét. Tiszakálmánfalva küldöttsége Budapestre utazott, és részt vett a gyászistentiszteleten. Többször megkondukt a magyar iskola udvarában a haranglábra erősített katolikus egyházi harang. Így rózta le tiszteletét a falu magyarsága Tisza Kálmán iránt. A katolikusok gyászmisén, a reformátusok gyászistentiszteleten, a község vezetősége gyászülésen emlékezett meg róla, a falu jótevőjéről és megmentőjéről. Tiszakálmánfalva küldöttsége a budapesti gyászszertartásra az Újvidék–Szabadka–Budapest-vasútvonalon utazott, amelyet szintén Tisza Kálmán kormánya épített. Utána Zimonyig, majd Belgrádig lett megépítve.

A FALU ELNEVEZÉSE: TISZAKÁLMÁNFALVA VAGY BUDISZAVA?

Amikor a település létrejött, közigazgatásilag Felső-Kovilhoz tartozott, de már 1884 őszén megszületett a javaslat, hogy az új község neve Tisza Kálmán névét viselje, 1885 elejétől pedig mind a magyar, mind a szerb sajtóban a Tisza-Kálmánfalva név szerepelt, majd később egybeírva: Tiszakálmánfalva. Ezt a nevet viselte több mint 35 évig, majd 1941 áprilisa és 1944 októbere között visszakapta a Tiszakálmánfalva nevet.

Trianon után a délvidéki helységnevek szerb elnevezései lettek törvényerőre emelve, amelyeknek viszont nem volt ilyen elnevezése, azokat átkeresztelték. Az olyan helységnevek, mint Tiszakálmánfalva, Szilágyi, Bácskossuthfalva nem maradhattak meg – elsősorban politikai okok miatt.

A falu elnevezésével kapcsolatban példaértékű a német lakosság következetessége, ráartisága. Ők a falut megalapításától kezdve egymás között Waldneudorfnek nevezték. Hiába voltak névváltoztatások, országhatár- és rendszerváltozások, nekik mind Tiszakálmánfalva, mind Budiszava mindig Waldneudorf volt, és maradt a mai napig. A németek kitelepítésük után annyira ragaszkodtak Waldneudorfhoz, hogy a faluból elszármazott német értelmiségiek előbb írták meg és adták ki Németországban a falu történetét (WURTZ 1984), mint az itteni magyarok. Erről már volt szó.

A falu lakosainak nagy része tudta, hogy településük eredeti elnevezése Tiszakálmánfalva, de a fiatalok körében a név lassan feledésbe merült. A többpártrendszer bevezetése idején – köszönve a VMDK újvidéki és falubeli helyi szervezetének – a Tiszakálmánfalva elnevezés újból használatba került a magyar közéletben, így napilapunkban, a *Magyar Szóban* is. A demokratikus változások után a Magyar Nemzeti Tanács illetékességébe került a helységnevek magyar elnevezésének meghatározása. Erre 2004. december 29-én került sor. A nyelvhasználati bizottság javaslatainak listáján Budisava magyar elnevezése Budiszava. Az MNT újvidéki tagjaként részletesen tanulmányoztam Tisza Kálmán életrajzát, és az MNT ülésén ismertettem a Tiszakálmánfalva név melletti és az ellene szóló érveket, amelyek lényegében a szerb sérelmek ismertetését jelentették.

Kétségtelen, hogy a szerb sérelmek legnagyobbbrészt fennálltak, de ugyanakkor kiemelttem, hogy a magyar uralom alatt a Sajkás-vidéki szerbség száma az 1880. évbéli 30 217-es létszámról 1910-ig 39 294-re nőtt (GAVRILOVIĆ 1975 II.). Melyik régióknak nőtt Vajdaságban 1980 és 2010 között 9000 magyar lakossal a száma? Az összehasonlítás talán nem a legszerencsésebb, mert különböző időszakokról, körülményekről van szó, de mégis jelentenek valamit.

Mindent számításba véve Budisava magyar elnevezésének a Tiszakálmánfalva nevet ajánlottam. A nyelvhasználati bizottság elnökének, dr. Várady Tibornak a magyarázata és érvei a Magyar Nemzeti Tanács tagjai számára meggyőzőbbek és erősebbek voltak, javaslatomat pedig nagy többséggel leszavazták. Nem történelmi, hanem politikai szempontokat vettek figyelembe.

Budiszava szerb lakossága számára a mai napig kérdéses a falu megalapításának, február 28-ának megünneplése, vagy csak az erről szóló megemlékezés. A

demokratikus változások (félfordulat?) után 2001 elején javasoltam február 28-a megünneplésének alapszabályba történő foglalását. A faluvezetőség ugyan meghallgatta érveimet, de olyan álláspontot foglalt el, hogy ezt a kérdést még nem kell az alapszabályban rendezni. Hiú ábrándban ringattam magam. Kiss Gyula, a falu VMSZ-es polgármestere 2008. április 17-én javasolta a helyi közösség tanácsának, hogy anyagilag támogassa február 28-a megünneplését a Petőfi Sándor Művelődési Egyesület szervezésében. A támogatás meglelt, de az egyik szerb nemzetiségű tanácsstag megjegyezte, hogy február 28-a megünneplése a szerb lakosság egy részét „zavarja”. Ugyan miért, ha a magyar lakosságot nem zavarta a „krajjinai est” vagy a „Sajkás-vidéki napok” megrendezése? Kiss Gyula több mint négy év múlva, 2012. november 10-én napirendre tűzte és javasolta, hogy a falu magyar elnevezése Tizsakálmánfalva legyen. A vita eredménye az lett, hogy ezt a napirendi pontot a tanács levette az aznapi ülésen tárgyalt kérdések közül. Így nem sikerült a terv, hogy a tanács döntése alapján a Magyar Nemzeti Tanács vizsgálja felül a 2004. december 29-i határozatát a helységnevek magyar elnevezéséről.

Ugyanakkor felvetődik a kérdés, ha Magyarországon nem tért vissza a politikai elit és a közélet emlékezetébe Tizsa Kálmán neve, megtörténhet-e, hogy a határon túl egy falu Tizsa Kálmán nevet viselje? Mindez nem akadályozza annak, hogy a Tizsakálmánfalva név a magyar közéletben és a tizsakálmánfalvi magyarok között használatban legyen. Tény, hogy a falu hivatalos neve Budisava – Budiszava. Viszont tény az is, hogy a település megalapításakor a Tizsakálmánfalva nevet kapta. Ez a tizsakálmánfalvi magyarság történetének kitörölhetetlen része. A név feledésbe merülése, használatának mellőzése a magyar közösség múltjának, egy korszakának feladását jelentené. Tizsakálmánfalva név alatt épült fel minden: a magyar közösség által ma használt római katolikus templom és parókia, a községháza, a Kör épülete, a református templom és a paplak, a magyar iskola épülete, amely talán nem marad örökre állami tulajdonban.

A falunapi ünnepségen – február 28-án –, amely Tizsakálmánfalva születésnapja, mindig használatban van a falu eredeti neve, sőt ezt a múltat és nevet most már a Tájház is őrzi.

Tehát a Budisava – Budiszava név a falu hivatalos neve, a Tizsakálmánfalva név pedig a múlt része és öröksége. Az örökséget pedig őrzeni kell.